

UN ANTIEVANGELI JUEU DE L'EDAT MITJANA: EL SÉFER TOLEDOT IESU

EDUARD FELIU

Introducció

Llegim a l'evangelí segons Mateu, capítol primer, que Josep, l'espòs de Maria, en trobar que aquesta estava embarassada —abans que haguessin viscut com a marit i muller—, no volent infamar-la, *resolgué de repudiar-la secretament*. Però no ho va fer, sinó que, avisat en somni del que havia passat, la prengué a casa. És evident que l'insòlit disseny de Déu va fer estar Josep en dubte per un moment, situació que els evangelis apòcrifs dramatitzen fantàsticament¹.

A l'altre extrem, al capítol darrer del mateix evangelí, conta Mateu que quan els soldats que havien estat de guàrdia vora el sepulcre de Jesús anaren a comunicar als grans sacerdots el fet de la resurrecció, *aquests es reuniren amb els ancians i, després de deliberar, donaren molts diners als soldats, dient-los: «Digueu que els seus deixebles van venir de nit, i el van robar mentre vosaltres dormíeu [...]»*. Ells prengueren els diners i van fer segons les instruccions que havien rebut. I aquesta faula s'ha divulgat entre els jueus fins al dia d'avui.

Semblantment llegim en Joan, capítol 20, que quan els àngels demanaren a Maria Magdalena, prop del sepulcre on Jesús havia estat enterrat, per què plorava, ella els digué: *«És que s'han endut el meu Senyor, i no sé on l'han posat»*. Tot seguit, quan Jesús mateix ressuscitat li demana qui busca, Maria, pensant-se que era l'hortolà, li diu: *«Senyor, si vós us l'heu emportat, digueu-me on l'heu posat, i jo me l'enduré»*.

Aquí teniu, clarament referit, el tema central de les llegendes sobre Jesús que en els temps medievals formaren el llibret, el *libellum*, anomenat *Maassé Iesu*, «Història de Jesús», o bé, com sembla que prefereixen erudits que n'han parlat en els nostres temps, *Séfer Toledot Iesu*, «Llibre de la genealogia de Jesús»².

¹ Vegeu *Los Evangelios Apócrifos*, edició a cura d'A. de Santos Otero, B.A.C., 148, Madrid 1975³, pp. 157-163 (Protoevangeli de Jaume) i pp. 202-206 (Pseudo-Mateu).

² Així comença el Nou Testament: *Liber generationis Iesu Christi* (cf. Gn 5:1: *Ze séfer toledot*

És evident que els jueus tingueren des del començament llur pròpia versió del naixement, de la predicació i de la mort de Jesús de Natzaret, ja que és aquesta visió diferent de la vida del fundador que explica el rebuig de la majoria dels seus contemporanis a creure en el caràcter messiànic de la seva missió i justifica el naixement d'una nova religió. No tothom va veure les coses amb els mateixos ulls, i els dos mil anys que han passat de llavors ençà prou que ho testimonien. Si Tomàs, deixeble de Jesús, no cregué en la resurrecció fins que *ficà el dit al lloc dels claus i la mà al seu costat*, com hi havien de creure els altres jueus?, exclama Simó ben Tsémah Duran (nat a Ciutat de Mallorca l'any 1361) en una important obra de crítica històrico-filològica dels evangelis³.

És natural, doncs, que correguessin des del primer moment tota mena de llegendes referides a Jesús. De temps molt remots, ja hi ha el testimoni d'Orígenes, el qual, en el *Contra Cels*⁴, ens assabenta de les històries que s'havien escampat entre els jueus a propòsit de la naixença adulterina de Jesús. És aquest Cels, abans que el Talmud, qui diu, imputant-ho a un jueu, que el veritable pare de Jesús es deia Pantira (o Pandera)⁵; i és aquest mateix Cels també, i no pas el Talmud, qui afegeix que era un soldat. A més a més, explica que la mare de Jesús fou una pobra dona d'un llogarret jueu, que es guanyava la vida filant, i que, convicta d'adulteri, fou treta de casa pel marit, fuster d'ofici. També explica que Jesús anà a Egipte a treballar i en tornà havent après certes habilitats màgiques que després posaria en joc a la seva pàtria per proclamar-se fill de Déu.

Un altre autor ben antic, Tertul·lià, diu que els contradictors del cristianisme, per negar la resurrecció, fan intervenir un hortolà en la desaparició del

Adam). El fet que el nom *Ieshu* (segons la pronunciació bíblica, i alhora actual, de l'hebreu; però també *Iesu* en l'hebreu dels jueus de les terres de llengua llatina o grega en els primers segles de l'era cristiana; cf. sobre la pronunciació de la *shin*: E. Y. KUTSCHER, *A History of the Hebrew Language*, Jerusalem 1982, p. 16) no es trobi enlloc de la Bíblia, i només aparegui al Talmud i a la literatura hebrea antiga, referit a Jesús de Natzaret, demostra, em penso, que aquesta forma *Ieshu/Iesu* o fou, a l'origen, sinó una transcripció del llatí *Iesu* i s'aplicà a Jesús de Natzaret exclusivament. Els altres Jesús que apareixen a la literatura hebrea antiga (inclòs el *Iesu filii Sirach* de l'Eclesiàstic) es diuen *Ieshua/Iesua* en hebreu. La raó immediata, doncs, que justifica la forma *Ieshu/Iesu* de Jesús de Natzaret no és pas, em sembla, l'etimologia hebrea del nom, per més que aquesta fos lingüísticament correcta, ni l'existència d'aquesta forma en hebreu (cosa que caldria demostrar), sinó la forma llatina *Iesu*, que els jueus devien sentir en boca dels cristians. Retranscripció, doncs, *Iesu*, dut per aquesta idea i amb la intenció de remarcar la interferència de la forma llatina damunt l'hebreu. *Ieshu/Iesu* com a resultat natural d'una evolució *Iehoshua* > *Ieshua* > *Ieshu*, no crec que sigui veritat històricament.

³ En un capítol polèmic sobre les contradiccions de la fe cristiana, dins el seu comentari al Tractat *Avot*, anomenat *Maguén Avot*. Vegeu aquest capítol a J. D. EISENSTEIN, *Otsar wikkukim*, pp. 118-133 (p. 123, l'esment de Tomàs).

⁴ Llibre I, 28 i 32 (PG 11). Trad. castellana de D. Ruiz Bueno, B.A.C., 271, Madrid 1967, pp. 64 i 68.

⁵ Epifani, tres segles més tard, explica que Orígenes diu que Jacob, pare de Josep i, per tant, avi de Jesús, es deia Pantira o Pandera (nom o malnom que també és aplicat a Josep i Jesús). No hi ha cap etimologia d'aquest nom que sigui satisfactòria.

cos de Jesús⁶. L'hortolà, però, ja és al·ludit a l'evangelí de Joan, cosa que alguns investigadors han ignorat.

Les al·lusions a Jesús de Natzaret que hi ha a la literatura antiga d'Israel, és a dir, a la Misnà, al Talmud i als nombrosos midraixim⁷, són molt minses, i la història que hi trasllueix és tan incoherent i embrollada que ha fet pensar a més d'un estudiós del tema, i fins i tot a algun rabí de l'edat mitjana, que en certs casos no es tracta pas del Jesús cristià, sinó d'un altre que visqué cent anys abans⁸. Sembla realment que hi ha, a l'origen, una confusió de diversos personatges que visqueren en èpoques diferents. Tanmateix, per furtives o forçades que fossin les al·lusions, els passatges que les contenen foren censurats pels cristians i desaparegueren de les edicions del Talmud⁹.

Resumidament, aquestes poques referències talmúdiques coincideixen a dir que Jesús, anomenat també Ben Pandera i Ben Stada, o dissimulat sota la figura de Balaam, nasqué d'una relació adúltera, habità o visità Egipte (on adquirí el coneixement de la màgia), esgarrià el poble i féu burla de les paraules dels savis, fou jutjat per haver induït el poble a l'apostasia i al capdavant fou lapidat i penjat, o crucificat¹⁰. És remarcable que en aquests fragments del Talmud no hi hagi cap desmentiment de les pretensions messiàniques de Jesús ni cap al·lusió, contràriament a les altres fonts, a la seva resurrecció.

No obstant això, per més que les dades antigues siguin poques i escadusse-res, és evident que existí tothora una tradició que anà transmetent de generació en generació certes explicacions sumàries i desfigurades sobre la vida de Jesús. De boca en boca, la vida d'aquell Jesús, la doctrina del qual els cristians brandaven com una espasa, es devia acolorir amb tocs de maliciosa fantasia enmig de l'apassionament de les lluites entre l'Església i la Sinagoga arreu de l'Orient mitjà. Aquella tradició popular s'anà engrossint cada vegada més, emergint, talment com un riu subterrani, ara aquí adés allà, escam-pant-se en subtils insinuacions o en grosseres al·legacions.

Tot fa creure que aquesta tradició produí uns primers textos, escrits en llengua aramea, a Síria o Palestina, cap a la fi de l'època bizantina. No es tracta, segons els fragments trobats a la Guenizà del Caire¹¹, de cap narra-

⁶ De *Spectaculis*, PL 1, col. 736-737: «Hic est quem a Juda redemistis, hic est ille arundine et colaphis diverberatus, sputamentis decoratus, felle et aceto potatus. Hic est quem clam discentes subripuerunt, ut resurrexisse dicatur, vel hortulanus detrahit, ne lactucae suae frequentia com-me(a)ntium laederentur».

⁷ Vegeu l'obra de R. Travers Herford esmentada a la nota 3 de la traducció.

⁸ Per exemple, rabí Yehiel de París. Cf. Hyam Maccoby, *Judaism on Trial. Jewish-Christian Disputations in the Middle Ages*, Londres i Toronto 1982, p. 26 ss.

⁹ Aquests passatges foren recuperats i publicats per R. RABBINOWICZ, *Diqduqé Soferim. Variae Lectiones in Mishnam et Talm. Babylonicum*, 1867-1886.

¹⁰ Els redactors dels *Maassé Iesu* no aprofiten mai apològicament, com podien haver fet, que la mort de Jesús fos executada pels romans. Per a ells era lògic, com a blasfem, que fos mort pels jueus.

¹¹ Vegeu, E. N. ADLER, «Un fragment araméen du Toldot Yéshou», REJ 61 (1911), pp. 126-130; S. KRAUSS, «Fragments araméens du Toldot Yéshou», REJ 62 (1911), pp. 28-37. Però l'estudi més important d'aquests textos arameus és el de Louis GINZBERG a *Genizah Studies in*

ció que cobreixi tota la vida de Jesús, sinó d'unes notes relatives a la seva mort i resurrecció, les quals notes devien entrar a formar part, posteriorment, de textos més elaborats.

L'existència d'escrits parlant de Jesús, baldament fossin notes soltes, es dedueix també del que diuen alguns autors cristians, com ara Agobard, bisbe de Lió al segle IX, el qual afirma que els jueus «*in doctrinis majorum suorum legunt Jesum juvenem quemdam fuisse apud eos honorabilem*»¹², però que al capdavant fou condemnat a mort i penjat perquè, havent promès a Tiberi que la seva filla verge concebria, *sine viro*, un fill, aquesta concebé, en realitat, una pedra. Curiosament, aquesta història de la filla de Tiberi no apareix en cap de les versions hebrees medievals del *Séfer Toledot Iesu* o *Maassé Iesu*, però sí als fragments arameus de la Guenizà damunt esmentats. Agobard reporta també com el cos de Jesús, fou enterrat, segons els jueus, en un rec, com desaparegué el cadàver a causa d'una sobtada inundació durant la nit i com, no trobant-lo Pilat promulgà una llei en què, essent cosa manifesta que havia ressuscitat tal com havia promès, manà que tothom l'adorés.

Espigolant els diversos *Contra Judaeos* dels Sants Pares trobem múltiples notícies sobre allò que els jueus creien a propòsit de Jesús i les doctrines cristianes, i alhora sobre el judaisme, però aquesta informació, sobretot quan es tracta de qüestions exegetiques, no forma part de les tradicions populars i fantàstiques vehiculades pels diferents *Maassé Iesu*, sinó que pertany al camp, més ampli i més seriós, de la literatura polèmica judeocristiana. Esballeix, diguem-ho de passada, de veure el grau d'ignorància del judaisme i el to insultant i ofensiu que els Sants Pares empraren sovint per refutar el no menys considerable desconeixement que els jueus tenien del cristianisme¹³. Aquests, refusant-se categòricament a acceptar els fets de la vida de Jesús que fonamenten la fe cristiana, raonaren llur descreença en la nova religió, estraferent-ne la vida del fundador de tal manera que justificués la impossibilitat de creure-hi.

El text medieval del *Maassé Iesu* és, doncs, el resultat d'una tradició mil·lenària i aplega un feix d'històries llegendàries de procedències diverses en el temps i en l'espai, que en forma de paròdia escarneixen Jesús i la religió cristiana. Crec, però, que en l'estudi d'aquest *libellum* medieval cal guardar-se de l'abús de veure en qualsevol referència antiga a algun dels elements que el constitueixen al·lusions a l'existència, ja en aquella època re-

Memory of Doctor Solomon Schechter [en hebreu], Nova York 1928 (reedició: Nova York 1969), vol. I, pp. 324-338. L'arameu d'aquests textos no reflecteix la llengua dels temps en què era viva entre els jueus, sinó que és una barreja de l'arameu dels dos Talmuds; el redactor intentà imitar, diu Ginzberg, la llengua escrita.

¹² [Epistola S. Agobardi, Bernardi, et Eaof Episcoporum, ad eundem Imperatorum] *De Judaicis Superstitionibus*, PL 104, esp. col. 86-88.

¹³ Valgui com a exemple el que reporta Agobard, loc. cit., col. 88, de Sant Jeroni [Epist. 151, quaest. 10]: «*Quantae, inquit, traditiones Pharisaeorum, quas hodie deuteroseis vocant* [al·ludeix a la Misnà; cf. M. SIMON, *Verus Israel*, p. 115], *et quam aniles sint fabulae, revolvere nequeo. Pleraque tam turpia sint, ut erubescam dicere. Dicam autem unum in ignominia gentis inimicae. Praepositos habent synagogis sapientissimos, quosque foedo operi delegatos, ut sanguinem virginis sive menstruatae, mundum vel immundum, si oculis discernere non potuerint, gustu probent*».

mota, d'una narració completa i seguida com la de l'edat mitjana. Cal definir el *Maassé Iesu* com una obra medieval que conté elements antics, com a fruit que és d'una tradició secular, però aquests elements, quan són retrats per autors antics, no indiquen necessàriament, repeteixo, l'existència d'un text narratiu complet¹⁴. Altrament, hauríem d'acceptar que l'obra ja existia en el moment de la mort de Jesús, a causa de les al·lusions dels evangelis!

Situant-nos ja a l'edat mitjana, podem dir que no sembla pas que el llibret de què tractem hagi existit, com a tal, abans del segle XIII. No hi ha dubte, però, que els anònims arranjadors de l'obra aprofitaren materials orals i escrits que ja existien. Primer de tot, les referències contingudes en el Talmud i la interpretació que el poble en feia, la qual, d'altra banda, no coincideix pas amb la que n'han fet alguns estudiosos del Talmud dels temps moderns; aquest primer element ja apareix força desenvolupat en els fragments arameus de la Guenizà que hem esmentat. Després, els evangelis, tant els canònics com els apòcrifs; el *Maassé Iesu* conté, certament, la caricatura de molts passatges evangèlics, que els jueus podien conèixer per les polèmiques amb els cristians, o per la predicació forçada, en època més tardana. En molts casos, és evident que sabien el vent i no sabien el torrent. En tercer lloc, alguns elements de la història de l'Església, com ara l'existència del nestorianisme, que podien procedir de la bel·licosa convivència de jueus i cristians a la Sírria o la Palestina bizantines. A tot això, cal afegir-hi la imaginació de cada redactor o arranjador, que en confegir els diversos elements els aparellaren amb amaniments de diverses menes i amb alguns motius folklòrics que corrien en boca del poble.

El text d'una història de Jesús en forma de «libel ple de mentides i de blasfèmies repugnants» surt a la llum pública cristiana per mà del dominic català Ramon Martí, que en va incloure un ampli resum al seu *Pugio fidei adversus mauros et judaeos*, escrit l'any 1278¹⁵. Aquesta versió llatina abreujada de R.

¹⁴ Com sembla que fa Reuven Bonfil, parlant d'altres coses, a «Eduť shel Agobard miLyon al olamam ha-ruhani shel yehude iró ba-mea ha-teshiť», *Studies in Jewish Mysticism, Philosophy and Ethical Literature Presented to Isaiah Tishby*, Jerusalem 1986, p. 346: «Els costums dels jueus de Lió en temps d'Agobard eren els costums de la terra d'Israel. Cal posar en relació aquesta conclusió amb el fet que els mots d'Agobard coincideixen amb el contingut del llibre *Toledot Jesu*, la versió més antiga del qual devia ser escrita el segle V, o potser el IV; qualsevol que sigui la solució del problema lingüístic d'aquest llibre, no hi ha dubte que fou escrit en l'àmbit d'influència de la terra d'Israel de l'època bizantina».

¹⁵ He utilitzat l'edició de Leipzig 1687 que hi ha a la Biblioteca de Catalunya. Aquesta *Fabula de Christi miraculis Judaica, id est, maligna...* —així l'encapçala R. Martí— comença a la p. 362 i acaba a la p. 364, seguida d'aquests mots: «*Ex his potere animadvertere quisque prudens quod tanta fuit miraculorum Domini nostri Jesu Christi evidentia, tanta magnitudo et multitudo, tanta excellentia et certitudo, quod Judaica pravitas quo erumperet non habebat. Confugit ergo ad proprium suum, quod est mentiri, libellum mendacis plenum atque blasphemis turpibus, unde haec sub compendio sumpta sunt, componendo*». Sembla que aquest resum de R. Martí fou reproduït al libel antijueu, atribuït a Alfonso de Espina, *Fortalitium fidei contra judaeos*, publicat el 1487. J. C. Wagenseil publicà el text hebreu i la traducció llatina d'un *Maassé Iesu* al capdavant del seu *Tela ignea Satanae: Arcani et horribiles judaeorum adversus Christum et Christianum religionem libri*, Altdorf 1681. Seria interessant de comparar aquest text llatí amb el del *Pugio Fidei*, editat el 1687, a Alemanya, i encara més de comprovar si el manuscrit original d'aquesta darrera obra el conté d'una manera idèntica.

Martí coincideix força, tant en la seqüència dels fets com en els detalls, amb la versió hebrea que presento traduïda més avall, en la qual l'he intercalat. Malauradament, només es tracta d'un resum. Tot fa pensar que aquest text va ser desentaforat, com molts dels midraïms que utilitza R. Martí a la seva obra, durant l'escorcoll a què els jueus dels dominis de Jaume I van ser sotmesos arran de la disputa de 1263¹⁶.

Bé que els testimoniatges siguin comptats, no hi ha dubte que el *Maassé Iesu* es va difondre arreu d'Europa, on va tenir una gran florida. Limitant-nos a Catalunya, on tenim, com hem vist, el dubtós privilegi de posseir el primer testimoniatge de l'existència d'aquest petit antievangeli ja complet, cal fer remarcar que les dades que podem trobar en els documents són també molt escasses i fins a la primera del segle XV no apareix el nom de l'obra com a *Maassé Iesu*.

A. Rubió i Lluch publicà un document de 1385 que conté uns «capítols donats al Senyor Rey sobre alguns malefícis perpetrats en la ciutat de Mallorca», i entre aquests hi ha el que segueix:

item tenen .i. libre los dits juheus de la dita aljama en lo qual mostren als fadrins e a les juhies en menyspreu de Jesu Xrist e de la lig xristiana, que Jesu Xrist fo orat e axi com a foll anave preycant per la terra, e que madona sancta Maria fo levadora de infants, e moltes altres abhominacions e paraules que no fan a dir contra los prínceps xristians e lig evangelical¹⁷.

Manifestament es tracta d'alguna versió del *Maassé Iesu*, tot i que els pocs detalls que en dona no concorden amb els de la versió que dona R. Martí, ni amb els del text que he traduït.

Per bé que no tota inculpció de blasfèmia imputada als jueus pels cristians suposa la lectura o possessió d'aquest llibre¹⁸, possiblement el repàs dels processos inquisitorials desamagaria més d'una referència a les tradicions del *Maassé Iesu*. En un procés que tingué lloc a Barcelona el 1341 contra Jucef de Quatorze, de Calataiud, publicat per J. Perarnau, les paraules blasfemes que hom atribueix a l'acusat representen, *grosso modo*, una versió

¹⁶ R. Martí intervingué personalment en l'examen dels llibres hebreus en cerca de textos blasfems. Vegeu els documents de Jaume I del 29 d'agost de 1263 i del 27 de març de 1264, publicats per H. DENFLE, «Quellen zur Disputation Pablos Christiani mit Mose Nachmani zu Barcelona 1263», *Historisches Jahrbuch im Auftrage der Görres-Gesellschaft* 8 (1987), pp. 236-239 (també per f. VALLS TABERNER, «El Diplomatar de Sant Ramon de Penyafort», *AST* 5 (1929) pp. 286-288).

¹⁷ A. RUBIÓ I LLUCH, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*, vol. II, pp. 284-285 (doc. 293).

¹⁸ Per exemple, les que apareixen en un document de 1378, concernint un jueu gironí, publicat per J. VINCKE, *Zur Vorgeschichte der Spanischen Inquisition*, Bonn 1941, p. 173. Sí, en canvi, que suposa el coneixement de les llegendes del *Maassé Iesu* relatives a l'engendrament de Jesús el document aragonés de 1305 publicat per F. BAER, *Die Juden in christlichen Spanien: Urkunden und Regesten*, vol. I – *Aragonien und Navarra*, p. 186 (però, ¿què devia haver dit el jueu *delatum de quibusdam verbis contumeliosis et inhonestis contra beatam virginem Mariam et eius virginitatem*, que apareix en un document de 1367 (p. 390-391)?)

més del *Maassé Iesu*¹⁹. No hi ha dubte que Jucef de Quatorze n'havia llegit un i el recitava exactament.

El llibret apareix definitivament identificat amb el seu nom, per primera vegada, a la pragmàtica de Benet XIII de l'11 de maig de 1415, en la qual, diu, entre moltíssimes altres coses: «*Statuimus ut nullus iudeus [...] libellum qui apud eos Mace Iesu nominatur, quique in contumeliam Redemptoris nostri affirmatur compositus, legere, audire, aut apud se retinere presumat...*»²⁰. Aquesta pragmàtica fou confirmada per Ferran I el 23 de juliol d'aquell any, als diversos regnes de la Corona d'Aragó:

Statuym e manam expressament que degun juheu d'aquí avant no gos ni presumesca tenir en son poder ni altre per ell ni legir, oyr, escoltar ni estudiar aquell libre o tractat qui segons ells és appellat *Mahace Ihesu*, lo qual per alguns falsos rabins inventors de incredibles mentires fon concebut e ordonat en greu e falsa diffamació, vituperi, desonor e contumàlia del nostre gloriós Salvador Jhesu Christ, ni qualsevol altre llibre, breuiari o scriptura continents malediccions, vituperis o qualsevol altre desonestat contra lo dit nostre Redemptor e la sua Mare²¹.

¹⁹ Josep PERARNAU, «El procés inquisitorial barceloní contra els jueus Janto Almuli, la seva muller Jamila i Jucef de Quatorze (1341-1342)», *Revista Catalana de Teologia* 4 (1979), pp. 309-353. Reprodueix el fragment que interessa el nostre tema (p. 341): «... Et addiit (!) dictus Jucefus et dixit quod ille Ihesus, quem christiani credunt et adorant, non erat Deus nec est Deus, immo fuit unus spurius maledictus, quem mater sua in adulterio concepit per talem modum: quod in una magna festivitate iudeorum, Josep, maritus Marie, de nocte ivit ad audiendum matutinum ad templum et clusit (!) hostium domus post se et posuit clavem hostii in quodam foramine iuxta portam, ipsa uxore intus remanente. Et quidam alius iudeus, qui observabat eum et vidit ubi clavem posuerat, post recessum dicti Josep in templum, judeus ille, accepta clave, aperuit hostium et intravit domum et concubuit cum Maria, uxore dicti Josep, et impregnavit eam de uno filio; qui, natus ex ea, crevit in etatem quatuor vel quinque annorum; et una die, cum luderet cum aliis pueris ad trochum ante hostium Templi, ubi erant duo leones, unus hinc et alius inde in introitu Templi, qui fuerant ibi positi ut si aliquis vellet intrare Templum terreretur a leonibus superdictis, ne possent legere nomen Semhammeformas, quod est nomen Dei, et est tante virtutis quod primus qui illud legeret faceret mirabilia magna solus; et cum esset in dicto ludo cum aliis pueris, trocus dicti pueri cecidit infra gradus Templi, et puer predictus cum iret post trochum suum, volens ipsum recuperare, elevavit oculos et vidit scriptum in superliminari templi, litteris aureis, Semhammeformas, nomen Dei superdictum; et retinuit et cum pulvere et sputo scripsit predictum nomen in manu sua, nec propter terrorem leonum dimisit quin legeret nomen Dei superdictum et retineret et postea scripsit in pregameot (!) subtili et valde tenuo (!) et plicavit et elevavit corium de tibia dextera et posuit ibi et suis corium et inclusit ibi predictum nomen. Et ex tunc virtute istius nominis faciebat mirabilia et miracula multa, ita quod equitabat super radium solis et sustentabatur ab eo, et de terra faciebat passares (!) vivos et sanabat omnes infirmos quacumque detinerentur infirmitate. Et postquam crevit et venit ad etatem perfectam, fuit ita subtilis, ingeniosus et gratus et cum miraculis que faciebat corda gentium ad se convertebat et tanquam Dei filium se adorari faciebat. Et per istum modum decipiebat mundum. Et finaliter, tanquam falsarium et reprobum, doctores legis et summi sacerdotes ipsum ad mortem condemnarunt». Agraieixo a Jaume Riera d'haver-me assenyalat tant aquesta referència com les de la nota precedent.

²⁰ El text llatí complet d'aquesta pragmàtica (acompanyat d'una traducció castellana) es pot veure a J. AMADOR DE LOS RÍOS, *Historia social, política y religiosa de los judíos de España y Portugal*, reedició de 1973, pp. 970-985.

²¹ Francisca VENDRELL DE MILLAS, «En torno a la confirmación real, en Aragón, de la pragmática de Benedicto XIII», *Sefarad* 20 (1960), pp. 319-351 (esp. p. 342). Vegeu, també, Pere VIDAL, «Els jueus dels antics comtats de Rosselló i Cerdanya», *Calles* 2 (1987), pp. 54-55 i 110 (n. 1).

Si escasses són les referències al *Maassé Iesu* que trobem en autors cristians, més ho són encara en el camp jueu. No hi ha, pel que sembla (almenys jo no ho he sabut trobar) cap esment del *Maassé Iesu* o *Toledot Iesu*, pel seu nom, a la literatura hebrea de la Catalunya medieval, bé que sí que podem trobar algun autor que en obres polèmiques addueix clarament els textos talmúdics relatius a Jesús que són un dels elements del *Maassé Iesu*, però ho fa traient-los directament del Talmud, com és el cas de Simó ben Tsémah Duran. L'obra va dur sempre una vida amagada. Tot fa creure que els jueus es van guardar com d'escaldar-se d'esmentar-la mai. I amb raó, ja que és evident que hauria estat perillós de fer-ho; però també és lícit de pensar que els savis rabins autors de respectables i formidables tractats de controvèrsia el devien considerar, com fa observar A. Neubauer, una obra «espúria i maliciosa»²³. El *Maassé Iesu* és una paròdia d'origen popular, i no un llibre de polèmica. Cosa que no vol dir que no el llegissin i que no se'ls n'escapés alguna al·lusió. Per exemple, i ben excepcionalment, Josuè ibn Shueib, deixeble de Salomó ben Adret, de Barcelona, en un sermó diu: «Apringueu la lliçó de Jesús de Natzaret, que de tan insolent que era anava amb el cap descobert i passava davant els rabins tot tibet, fins a un punt, que digueren d'ell que devia ser bastard i fill d'impuresa. Encercaren la qüestió i trobaren que era així»²⁴. Aquestes idees pertanyen clarament a la tradició popular del *libellum* de què tractem.

L'any 1902, Samuel Krauss publicà nou versions diferents del *Maassé Iesu*, la més antiga de les quals, però, només és del segle XV, i algunes són reelaboracions dels segles XVIII i XIX²⁵. El text hebreu de la traducció catalana (completa) que presento va ser publicat per Mikhael Higger a la revista *Horreb* (Nova York 1936-37), III, pp. 144-152, segons el ms. Enelow 874 del Jewish Theological Seminary de Nova York²⁶. Totes aquestes versions són cla-

²² A l'obra esmentada a la nota 3 de més amunt (p. 121 del recull de polèmiques de J. D. Eisenstein esmentat allí).

²³ A. NEUBAUER, «Jewish Controversy and the Pugio Fidei», *Expositor*, 3rd Series, 7 (1888), pp. 81-82: «The book which goes under the title of the Genealogy of Jesus [...] was always considered amongst the Jews as a spurious and mischievous work, and has never been quoted by the authors of controversial treatises».

²⁴ Carmi Y. HOROWITZ, «An Unpublished Sermon of R. Joshua ibn Shue'ib», *Studies in Medieval Jewish History and Literature* (ed. Isadore Twersky), Cambridge, Mass., 1979, p. 272, l. 205 ss. del text hebreu.

²⁵ Samuel KRAUSS, *Das Leben Jesu nach jüdischen Quellen*, Berlín 1902. És indispensable de tenir en compte la ressenya que Natan PORGES féu d'aquesta obra a *Zeitschrift für hebräische Bibliographie* 6 (Berlín 1902), pp. 168-178, on contradiu les conclusions exagerades de Krauss sobre l'antiguitat d'aquests textos i llur valor per a la història de Jesús i de l'Església primitiva; Krauss li replicà a la mateixa revista, 7 (Berlín 1903), pp. 29-31. Yosef DAN, a *Ha-sipur ha-ivri bi-ymé ha-benáyim*, Jerusalem 1974, pp. 124-132, reproduïx la versió continguda en un llibre del caraita Isaac ben Abraham de Troki (rabí rus del segle XVI), molt estesa per les comunitats jueves de l'Europa central fins als temps moderns.

²⁶ Malauradament, M. Higger no dona cap mena d'indicació sobre la data d'aquest manuscrit. No és esmentat per A. MARX, «The Polemical Manuscripts in the Library of the Jewish Theological Seminary of America», *Studies in Jewish Bibliography and Related Subjects in Memory of Abraham Solomon Freidus*, Nova York 1929, pp. 247-248. La divisió en paràgrafs és meua.

rament d'origen asquenasita, i tot fa creure que contenen detalls i elements d'altres tradicions, i expansions ben posteriors als temps en què R. Martí redactà el seu resum²⁷. Nogensmenys, les coincidències de la versió de Higger amb el resum llatí (en els paràgrafs on aquest resum existeix) són veritablement remarcables i fan pensar que la «història» de Jesús que els jueus catalans llegien era probablement força més extensa del que deixen entreveure les notícies i els fragments que han surat en el mar de la història jueva a les terres catalanes. El text que presento pot il·lustrar (amb aquest pensament l'he traduït) un aspecte popular —i poc conegut en el seu vessant jueu— del conflicte entre el judaisme i cristianisme a l'edat mitjana.

MAASSÉ JESU: HISTÒRIA DE JESÚS

[1]

Jesús de Natzaret no digué sinó impertinències des que va saber confegir un mot; era hàbil a enganyar, arterós, nodria la discòrdia; es féu un nom pel seu parlar groller, bescantava els profetes i els qui es dediquen a l'estudi de la Torà. El movien l'enveja, la cobejança i l'ambició¹, sempre volent fer prodigis i tractant amb insolència la Torà i Moisès, Mestre nostre i de tots els profetes. Deia que la Torà i tot allò que hi excel·leix havien estat abolits, i que ell era el Rei Messies que els profetes havien predit, aquell de qui el profeta digué: «Mireu, la jove embarassada té un fill i li posa Emmanuel» (Is 7:14). I això és la prova que oferia que no tenia pare. També deia que Jetró, sogre de Moisès, sobrepujà aquest en grandesa².

[2]

Quan els nostres savis van saber que deia tot això, és a dir, que parlava amb tanta d'insolència, decidiren de fer una enquesta d'ell³. Anaren a cercar sa

²⁷ Vegeu per a aquesta evolució el llibre de Günter SCHLICHTING, *Ein jüdisches Leben Jesu: die verschollene Toledot-Jeschu-Fassung Tam u-mu'ad*, Tübingen 1982, que només conec, tanmateix, per l'extensa ressenya publicada per Maurice R. HAYOUN a la *Revue des Études Juives* 143 (1984), pp. 402-408.

¹ «L'enveja, la cobejança i l'ambició treuen l'home d'aquest món», digué rabi Eliézer ha-Qappar (M Avot IV, 21).

² Al·ludeix al fet que reporta Ex 18:17-23, quan Jetró donà consells a Moisès sobre l'elecció de jutges, i aquest en féu cas.

³ La història del naixement espuri de Jesús i de l'interrogatori de la seva mare és inspirada en un text que reporta el tractat talmúdic deuterocanònic *Kal·là* 51a, que a l'origen no es referia a Jesús. Vegeu, R. TRAVERS HERFORD, *Christianity in Talmud and Midrash*, Londres 1903 (reedició: Nova York 1975), pp. 48-50.

mare i li demanaren que els digués qui era el pare d'aquell noi. I ella els féu: «El vaig concebre del meu promès Johanan⁴, que després se n'anà a Babilònia, i no n'he sabut mai més res»⁵. L'assabentaren que els savis afirmaven d'ell que era bastard i fill d'impuresa⁶.

[3]

Rabí Simó ben Shétah explicà⁷: «Avui fa trenta anys que aquest mateix Johanan vingué a veure'm i em digué: "Ai las, quina me n'ha passat! Anit passada vaig entrar a ca la meua promesa Miriam i em va dir: 'No estic acostumada que vinguis dues vegades la mateixa nit; i a més, tot i haver-te dit que tinc la regla, no m'has fet cas i has volgut satisfer el teu desig, i encara has tornat per segona vegada'. En sentir això m'he esverat d'allò més i me n'he anat dient: Ai las, quina me n'ha passat; Perquè no hi ha dubte que un altre home hi ha anat i ha fornicat amb ella, tot i que té la regla; i ella ha cregut que era jo". I de qui tens sospites?⁸ I ell em féu: "D'un jove veí meu que es diu Josep ben Pandera⁹, i que em persegueix". Li vaig demanar si tenia testimonis, però em va dir que no. Li vaig aconsellar que callés; callà i se'n va anar. En acabat, va córrer la veu que estava embarassada. Quan sentí dir això de la seva promesa, fugí a Babilònia per causa d'aquella ignomínia, i no n'ha tornat. I Miriam parí Jesús; però hom no la condemnà a mort»¹⁰.

⁴ El nom de Johanan alterna amb el de Josep en les diferents versions.

⁵ Més literalment: «I no sé, Déu, beneït sia Ell, què n'ha fet».

⁶ Perquè havia estat concebut —com explica el text tot seguit— durant el temps de la menstruació, a causa de la qual la dona era considerada impura durant dues setmanes (Cf. Lv 15:19-29). Vegeu R. TRAVERS HERFORD, op. cit., pp. 43-50, on retreu uns passatges de M *Yevamot* IV, 13 (TB *Yevamot* 49b), i del tractat deuterocanònic *Kal-là* 51a, que semblen al·ludir a Jesús com a nat d'una relació adulterina. D'altra banda les antiquíssimes *Actes de Pilat* (o *Evangelí de Nicodem*), que probablement són del segle V i representen la resposta a unes *Actes de Pilat* jueves anticristianes, són testimoni de l'acusació de ser fill de fornicació que els jueus allewaven a Jesús. Vegeu *Los Evangelios Apócrifos*, edició a cura d'A. de Santos Otero, Madrid 1975, pp. 410-411. La redacció de l'apòcrif protoevangelí de Jaume sembla que fou motivat per l'afany de reivindicar l'honor de Maria i de Jesús (ibid. pp. 410, n. 18).

⁷ Inserció d'un text talmúdic inventat, que trenca el fil de la narració, reprès al paràgraf 4. Tanmateix, rabí Simó ben Shétah existí realment. Visqué en els temps d'Alexandre Janneu, que regnà de 104 a 76 aC, i apareix en un famós passatge talmúdic (TB *Sanhedrin* 107b), en què hom esmenta les relacions de rabí Jehoshua ben Perahya amb un deixeble insolent i llur estada a Egipte. Aquest deixeble fou, segons la tradició, i malgrat l'anacronisme, Jesús de Natxaret. Vegeu R. TRAVERS HERFORD, op. cit., pp. 50-54.

⁸ El mateix evangeli de Mateu (1:19) fa avinent els dubtes de Josep. Els apòcrifs de Jaume i Mateu desenvoluparen i dramatitzaren el tema àmpliament. Vegeu *Los Evangelios Apócrifos*, ed. cit., pp. 157-163, 202-206.

⁹ Sota el nom de Ben Pandera és possible que hom es refereixi a Jesús en alguns passatges del Talmud (TB *Shabat* 104b, TB *Sanhedrin* 67a) censurats antigament. Vegeu R. TRAVERS HERFORD, op. cit., pp. 35-41; també la nota 5, pp. 456-457, de la traducció anglesa del tractat *Sanhedrin* (Soncino Talmud).

¹⁰ Com hauria calgut fer segons Dt 22:23.

[4]

Ella respongué de seguida explicant com s'havia esdevingut el fet. Els savis li preguntaren si sabia qui era el jove i respongué que després havia vist ben clar que es tractava de Josef ben Pandera. En adonar-se que el fet era notori, que sa mare havia fornicat i que ell era bastard i fill d'impuresa, fugí a Jerusalem.

[5]

Tota la terra d'Israel era aleshores sota el governament de la reina Helena¹¹. I ell era al Temple, sobre la roca del fonament¹², que és la roca damunt la qual el noste pare Jacob vessà oli en libació¹³; hi havia escrites les lletres del Nom Explícit¹⁴, i tothom qui n'adquiria la coneixença veia tots els desigs satisfets. Com que els savis temien que els joves d'Israel les aprenguessin i amb elles destruïssin el món, van prendre mesures per tal que no hi reeixissin. Feren dos gossos¹⁵ de bronze i els fermaren a dues columnes de ferro que hi havia davant el portal del Temple. I tothom qui aprenia aquelles lletres, quan sortia, els gossos l'escometien a lladrucs, i en badar, les lletres li fugien del cap. Hi anà aquest Jesús, hi entrà, les aprengué i se les va apuntar en un bocí de pergamí; es féu un tall a la cuixa¹⁶, s'hi ficà l'escrit i tornà la carn al seu lloc. En sortir, els gossos de bronze lladraren, i les lletres li van fugir del cap. Però se n'anà a casa, tornà a fer-se un tall a la cuixa amb un ganivet, en tragué l'escrit i aprengué les lletres.

Pugio Fidei: Tempore, inquiunt, Elani reginae, id est Helenae, quae universae terrae Israel praeerat, Jesus Nazarenus venit Jerusalem, invenitque in templo Domini lapidem, in quo sedebat olim arca Domini, et erat in eo scriptum *Schemhamephoras*, id est nomen expositum. Quicumque vero

¹¹ Sota el nom d'Helena hi ha el record confús de tres reines. Primerament, Alexandra Salomé, muller i successora d'Alexandre Janneu, pel fet de ser l'única que fou realment reina d'Israel (de 76 a 67aC). Segonament, Helena, emperadriu romana, mare de l'emperador Constantí, convertida al cristianisme l'any 313. Tercerament, Helena, de la casa reial de l'Adiabè, regió d'Assíria, dellà el Tigris superior; es convertí al judaisme, juntament amb el seu fill, pocs anys abans de la destrucció del segon Temple; es traslladà a Israel vers l'any 33 dC i visqué a Lidda; en morir foren traslladats a Jerusalem i enterrats al lloc anomenat encara avui «Tombes dels Reis»; són esmentats a diversos llocs del Talmud (TB *Yoma* 37b, TB *Sukà* 2b, M *Nazir* III,3) i de les obres de Josep Flavi (Ant. XX, 2-4). Aquesta reina Helena, explica la Misnà (M *Yoma* III, 12), va fer una tauleta d'or en la qual hi havia inscrit, justament, el capítol bíblic sobre la dona adúltera (Nm 5:11-31).

¹² Damunt la qual, dins el Temple, descansava, en els temps de Salomó, l'Arca de l'Aliança. Posteriorment, el summe sacerdot hi solia col·locar el braser de l'encens el dia de l'Expiació (cf. M. *Yoma* V, 2).

¹³ Vegeu Gn 28:18.

¹⁴ El Nom Explícit, *Shem ha-meforash*, o Tetragrammaton (YHWH), el nom propi de Déu, la pronunciació original del qual es desconeix.

¹⁵ En d'altres versions són lleons.

¹⁶ Vegeu R. TRAVERS HERFORD, op. cit., pp. 54-56, i el fragment de Tos *Shabat* XI, 15 (TJ *Shabat* 13d), en el qual Ben Stada (que representa, pel que sembla, Jesús de Natzaret) duu d'Egipte, amagats sota la pell, uns eixarms màgics.

illius nominis litteras [adipiscebatur] et sciebat, poterat facere quicquid volebat. Sapientes ergo timentes ne viri Israel addicerent illud nomen, et virtute ipsius destruerent seculum, fecerunt duos canes aereos, et posuerunt eos super duas columnas contra portam domus Sanctuarii. Quodcumque itaque ingrediebatur aliquis, et addiscebatur literas praedicti nominis et exibat, canes illi aerei latrabant ei adeo horribiliter quod perterritus obliscebatur nomen et literas quas didicerat. Venit itaque Jesus Nazarenus, et ingressus templum didicit literas illas, et scripsit in pergamenis: deinde scidit carnem cruris sui, et in incisione illa inclusit dictam cartulam. Et dicendo nomen nullum sensit dolorem, et rediit cutis continuo, sicut ante erat. Cumque egrederetur e Templo, latraverunt ei canes aerei supradicti, et statim oblitus est nomen. Perrexit itaque in domum suam, et aperuit crus cum cultello et accepit cartulam ubi erant litterae *Schemhameporasch*, et rursum didicit eas.

[6]

I vet aquí que aplegà tres-cents deu joves d'Israel¹⁷ i els digué: «Mireu, m'heu dit bastard i fill d'impuresa, i voleu grandesa per a vosaltres, i cerqueu de tenir autoritat sobre Israel¹⁸. ¿No sabeu que tots els profetes han profetitzat de mi i han dit que sóc el Messies? De mi profetitzà Isaïes: "Mireu, la jove embarassada té un fill i li posa Emmanuel" (Is 7:14). I també David profetitzà de mi dient: "Tu ets el meu fill, avui jo t'he engendrat" (Ps 2:7). M'ha fet néixer sense que pare i mare s'ajuntessin, però vosaltres em dieu bastard. També de mi profetitzà en dir: "Es revoltan els reis de la terra [contra Déu i el seu Messies]" (Ps 2:2). El Messies sóc jo, i els qui diuen que sóc bastard són fills de fornicació, car està escrit d'ells: "Perquè són fills de fornicació" (Os 2:6)». Els savis respongueren: «Si ets el Messies, fes-nos-en veure algun senyal o prodigi». Els digué: «Quin senyal voleu de mi?». Li dugueren un coix que mai no havia pogut tenir-se dret; Jesús li digué les lletres i el coix es posà dret. Llavors es van prostrar tots als seus peus bo i exclamant: «Aquest és el Messies». També li portaren un llebrós, i ell li digué les lletres, i el llebrós es guarí. Llavors augmentà molt la gent que dels violents del nostre Déu anà amb ell¹⁹.

¹⁷ Cf. M. *Oqatsim* III, 12, on són tres-cents deu els noms que Déu donarà al just. (Aquesta xifra es basa en el valor numèric de les lletres del mot hebreu que a Pr 8:21 designa allò que la Saviesa donarà als qui l'estimen). Significa probablement «tot el món» o «tot allò que hi ha al món», en el cas de la misnà esmentada, i «tot [el jovent d']Israel» en el cas del nostre text.

¹⁸ Cf. M. *Avot* VI, 4 [capítol afegit al tractat *Avot* en temps ja medievals]: «No cerqueu grandesa per a vosaltres»; Mid *Wa-Yiqrà [Levític] Rabbà*, 20: «I que a Israel ningú no tingui autoritat l'un damunt l'altre». Dues actituds que Jesús reprova en els altres, però que s'atribueix a ell mateix, segons l'anònim autor d'aquest text.

¹⁹ El mot hebreu que tradueixo per «violents» (*parusim*) —aquí: «del nostre Déu», al capdavant del paràgraf 7: «del nostre poble»— recorda a posta Dn 11:14 («els violents del teu poble») on amb aquesta expressió hom designa el partit o secta favorable a l'hel·lenització del poble jueu, que féu propícia la penetració sel·lucida i contribuï així a la persecució dels jueus portada a terme per Antíoc Epifanès. En el nostre text són els cristians. Aquesta assimilació de «violents» amb «cristians» ja fou feta per Saadia Gaon, com reporta el nostre Abraham bar Hiya, *Llibre Revelador*, traduït per J. Millàs i Vallicrosa, Barcelona 1929, pp. 155 i 161; i també Maimònides en un capítol del *Mishné Torà* que parla justament de Jesús (cf. Maimònides, *De la Guia dels Perplexos i altres escrits*, Barcelona 1986, p. 242).

Quo facto congregavit trecentos et decem de juvenibus Israel, et dixit eis: Videte, ob hoc dicunt sapientes me esse spurium quia super Israel volunt habere dominium: vos autem scitis quod omnes Prophetæ prophetarunt super Messia; et in veritate ego sum ipse, et super me dixit Esaias propheta, c. 7. *Hinné ha-'almà harà we-yolédet ben we-qarat shemó 'Immanuel: Ecce haalma*, id est, *puella vel virgo concipiet, et pariet filium, et vocabit nomen ejus Immanuel*. David quoque avus meus prophetavit super me et dixit Psal. 2. *ADONAI amar elai bení attà aní ha-yom yelidtikha: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, Ego hodie genui te*. Genuit itaque me mater mea sine coitu masculi virtute Dei. Ipsi sunt ergo spurii, et non ego, sicut dictum est, Hoz. 2: *We-et baneha lo arahem ki bené zenunim hemma: Et filiorum ejus non miserebor quia filii sunt scortationis*. Responderunt ei juvenes illi: Si tu es Messias ostende nobis signum. Quod signum, inquit, quaeritis a me? Dixerunt ei, fac claudum stare sicut nos: Dixit eis, adducite eum ad me. Continuo ergo adduxerunt ad eum claudum qui nunquam steterat super pedes suos; dixit super eum *Schemhamephorasch*, et illa eadem hora surrexit claudus, et stetit super pedes suos. Inclinauerunt ergo ei omnes, et dixerunt: Iste est proculdubio Messias. Adduxerunt itaque ei leprosum, et dixit NOMEN, posuitque manum super eum, et statim curatus est. Accreverunt ergo ei multi ribaldi gentis nostrae (Judaicae).

[7]

Quan els savis veieren que Israel creia en ell, l'agafaren i el dugueren davant la reina Helena, tot dient: «Aquest és l'home que amb arts màgiques esgarria tot el món». Ell li digué: «Senyora, ja els profetes van profetitzar de mi fa molts anys: "Sortirà un tany de la soca d'Isaí" (Is 11:1), que sóc jo. I d'ells, en canvi, profetitzà David: "Feliç l'home²⁰ que no es regeix per consell d'impis" (Ps 1:1)». La reina els demanà: «Hi ha escrit això a la vostra Torà?». I ells respongueren: «Sí; és escrit a la nostra Torà; però d'aquest opinem que hi ha escrit: "Aquest profeta haurà de morir" (Dt 18:20)²¹, i també: "Extirparàs el mal d'enmig teu" (Dt 13:2-6)²². El Messies que nosaltres esperem ens donarà els senyals que són escrits a la Torà: "Amb el bastó de la seva boca donarà cops a la terra i amb el buf dels seus llavis farà morir l'impíu" (Is 11:4). I també: "Als seus dies, Judà serà salvat" (Jr 23:6). Aquest no ens dona cap d'aquests senyals». Ell li digué: «Sóc jo el Messies, i ressuscitaré morts». La reina envià un delegat amb ells. I amb les lletres que tenia ressuscità morts. Aleshores, la reina s'esbalai i digué que allò era un gran senyal; i blasmà els savis, els quals se n'anaren tot avergonyits. Israel restà molt adolorat. Augmentà el nombre dels violents²³ del nostre poble que anaven amb ell, i sorgí la discòrdia a Israel.

²⁰ «L'home», fan remarcar altres versions, té el mateix valor numerològic que «Jesús», és a saber, 316.

²¹ Dt 18:20: «Però el profeta que gosi dir coses en nom meu que jo no li hauré manat de dir, o bé que parli en nom de déus estrangers, aquest profeta haurà de morir».

²² El mal a què es refereixen aquests versets bíblics són els falsos profetes, els quals Déu mana de condemnar a mort.

²³ Cf. nota 19.

Videntes ergo sapientes quod credebant ei Israel, ceperunt ipsum, et duxerunt ad Helenam reginam in cuius manu erat terra Israel, et dixerunt ei: Domina nostra, in manu istius hominis est sortilegium, et facit errare mundum. Jesus vero respondit ei: Domina olim prophetae prophetarunt super me, quorum unus dixit Esa. II. v. I. *Egredietur palmes de trunco Jesse*; Ego sum ille: Super istis vero dixit David, Psal. I. v. I. *Beatus qui non ambulat, vel abiit in consilio impiorum*. Dixit ipsa: Est ne in lege vestra quod ipse dicit. Dixerunt ei, in lege nostra est hoc; sed non dictum de eo. Sed super istum scriptum est, Deut. 13.v.5, *Propheta autem ille morietur qui locutus est iniquitatem contra Deum*. De Messia veri dictum est, Jerem. 23.v.6. *In diebus ejus salvabitur Juda*. Respondet ille iniquus, et ait reginae. Ego sum ille, quia ego suscito mortuos. Misit itaque regina fideliores quos habebat cum ipsis, et fecit ille impius reviviscere mortuum per *Schemhamephoras*. In illa hora obstupuit regina, et dixit: Vere magnum signum est hoc. Deditque sapientibus verecundiam, et exiverunt confusi a conspectu ejus. Fuitque ipsis et Israeli dolor magnus.

[8]

Jesús se n'anà a la Galilea superior. I els savis es reuniren i compareixent a la presència de la reina li digueren: «Senyora, [Jesús] fa fetilles». I aquesta trameté cavallers a cercar-lo, els quals intentaren portar-l'hi. Però els galileus no ho consentiren, sinó que els mogueren guerra. Jesús els digué: «No feu guerra contra ells; retireu-vos, que la força del meu pare del cel i les lletres que tinc em salvaran²⁴. Els galileus es posaren a fer ocells de fang²⁵, i ell els deia les lletres del Nom Explícit, i els ocells es posaven a volar; i aquells [cavallers] es prostraren davant seu.

Ivit autem Jesus in Galilaeam superiorem. Iveruntque sapientes ad reginam, et dixerunt ei: Domina nostra, sortilegium est cum isto homine et deviat creaturas. Misit ergo illa milites qui caperent eum, et non permiserunt homines Galilae, sed voluerunt pugnare cum iis. Qui ait: Nolite pugnare pro me quia fortitudo patris mei de coelis, et signa quae dedit mihi tuebuntur me. Faciebant itaque homines Galilae aves de luto coram eos, et ipse dicebat *Schemhamephoras* super eas, et statim illae aves volabant. Ceciderunt ergo illi in facies suas adorantes eum.

[9]

Jesús digué als cavallers: «Digueu a aquells xicots que portin una mola ben grossa i que la llancin al mar». Ho feren tal com havia dit. Aleshores pronuncià el Nom i la mola surà a la superfície del mar, i ell s'hi assegué al da-

²⁴ Aquesta actitud recorda Mt 26:51-53.

²⁵ Aquest fet és contat pels evangelis apòcrifs de Tomàs, de Mateu i d'altres (cf. *Los Evangelios Apócrifos*, ed. cit., pp. 225, 286, 335), on és, però, Jesús infant qui fa els ocells de fang. D'altra banda, és una història que ha estat sempre popular entre el poble cristià. Algunes versions hi afegeixen bous, ases, xais i gallines.

mund. Llavors digué als cavallers: «Aneu i digueu el que heu vist a la vostra senyora». Un vent l'alçà, i caminava per damunt de l'aigua²⁶.

Dixit etiam in illa hora ut apportaretur unus maximus lapis molaris, et projiceretur in mare. Quod ut factum est, dixit ille impius *Schemhamephoras*, et fecit molam istam stare super faciem maris, seditque super eam, et dixit militibus: Ite ad dominam vestram et nunciate ei quod vidistis. Deinde surrexit coram eis, et coepit ambulare super faciem aquae.

[10]

Els cavallers, esbalaïts, anaren a assabentar-ne la reina. Li digueren: «Hem anat on ens havies enviat i hem vist que els senyals que fa són com d'home de Déu; ha fet ocells de fang i els ha fet volar, li han dut una gran mola i ha fet que surés damunt l'aigua com una closca d'ou». La reina s'esverà i restà plena d'estupor. Convocà els ancians d'Israel i els digué: «Aquest Jesús de qui vau dir que era un fetiller, renova cada dia les meravelles, i no és sinó fill de Déu». Aquells respongueren: «Senyora, no et deixis enganyar per fetilles. Si és com ell diu, acarà'l amb nosaltres, davant teu, i posarem la cosa en evidència».

Abierunt milites illi, et quae viderant dixerunt Helenae reginae, quae vehementer obstupescens vocavit sapientes et dixit eis: Vos dicitis quod hic homo est sortilegus, sed sciatis quod signa quae facit ostendunt esse verum Filium Dei. Qui dixerunt ei: Domina nostra, fac ipsum venire et nos detegemus fraudem ejus.

[11]

La reina li trameté de seguida missatgers. Els violents que creien en ell li feren saber que la reina s'havia esbalaït tant dels prodigis i senyals que havia fet. Aleshores aplegà els seguidors i es presentà davant la reina.

[12]

Els ancians d'Israel agafaren un home que es deia Judes Esbariota i l'introduïren al Sant dels Sants perquè aprengué les lletres del Nom Explícit; agafà un tros de pergamí i hi va escriure les lletres; amb un ganivet es féu un tall a la cuixa, hi ficà el tros de pergamí, tornà la pell al seu lloc com havia fet l'impíu. Se n'anà a casa, tragué el tros de pergamí de dins la carn i aprengué les lletres.

Interim abierunt senes Israel, et fecerunt quendam intrare domum Sancti Sanctorum qui dicebatur Juda Scariot, et didicit litteras *Schemhamephoras* eo modo quo eas didicerat Jesus. Et fecit incisionis cruris et alia quae ipse fecerat.

²⁶ Cf Mt 14:25.

[13]

Mentre Jesús i la seva colla seien davant la reina Helena, després que aquesta hagués fet anar a cercar els ancians d'Israel, començà a parlar a la reina bo i dient: «De mi profetitzà David: "M'envolten gossos, m'encercla una munió de malfactors" (Ps 22:17). I també: "No tinguís por davant d'ells" (Jr 1:17)». Quan entraren [els ancians d']Israel, i amb ells Judes Esbariota, van començar a argumentar contra ell, i ell contra ells, fins que digué a la reina: «De mi profetitzà David quan va dir: "M'elevant fins al cel, car [Déu] em prendrà"»²⁷. I alçant els braços, com si fossin les ales d'una àguila, es posà a volar entre cel i terra²⁸. Tothom en restà meravellat. En veure-ho els ancians d'Israel digueren a Judes Esbariota: «Per què t'estàs aquí dret, si tu també has après el mateix que ell?». Judes Esbariota pronuncià immediatament les lletres i s'enlairà darrera d'ell. Tota la gent restà meravellada de veure com volaven entre cel i terra com àguiles, fins que Judes Esbariota se li abraonà, tot pronunciant les lletres amb la intenció de fer-lo caure a terra. Però l'impíu pronunciava també les lletres perquè Judes Esbariota no el pogués sobrar ni fer-lo caure a terra. Cap dels dos, doncs, no podia vèncer l'altre, puix que tots dos sabien el Nom Explicít. Aleshores se li acudí, a Judes Esbariota, una acció perversa, el va soltar amb una ejaculació d'esperma, amb la qual cosa tots dos esdevingueren impurs²⁹ i caigueren en terra. Els impis ploren per aquest fet la nit de Pasqua, i són testimonis d'aquesta acció perversa de Judes.

Venit ergo ille Nazarenus cum societate sua, et regina fecit venire sapientes; et ille stans coram regina dixit: Super me prophetavit David. Psal. 22. *Quod circumdederunt me canes, Synagoga malignantium obsederunt me*; sed et super me dictum est, Jerem. I.v.8. *Non timeas a facie illorum quia tecum ego ut liberem te, dicit Dominus*. Sapientes vero contradicebant ei. Ait reginae: Ascendam in coelum quia sic dicit David super me, Ps. 108 *Exaltare super coelos Deus*. Elevavitque manus ut alas per *Schemhamphorasch*, et volavit inter coelum et terram. Quando sapientes Israel viderunt sic, dixerunt ad Judam Scarioth ut diceret *Schemhamphorasch*, et ascenderet post eum. Qui ascendit, et luctatus est cum eo, et ceciderunt ambo, et fregit sibi impius ille brachium. Et super hoc opere singulis annis plorant Christiani ante Pascha suum.

²⁷ Aquesta citació no és exacta, car el sentit complet del verset bíblic d'on és tret a la segona frase.—l'única, a més, que és del salmista (Ps 49:16)— és que Déu prendrà el just de les urpes del xeol. Pel que fa a la primera part, hi sembla afegida arbitràriament per raó de la història que ve a continuació i perquè els mots emprats recorden expressament Jb 20:6, on són els impis els qui pretenen elevar-se fins al cel, o bé Is 14:13, en què hom refereix una intenció semblant al rei de Babilònia.

²⁸ La idea de fer volar Jesús entre cel i terra potser fou suggerida pel fet de l'Ascensió, explicat sobretot a Ac 1:9-11.

²⁹ Segons Lv 15:2ss, pel que fa a la impuresa. Tanmateix, als fragments d'antigues versions aramees del *Toledot Iesu*, i a la llatina del *Pugio fidei*, Judes fa baixar Jesús en terra per la força, i res més (vegeu, L. GINZBERG, *Genizah Studies*, I: *Midrash and Haggadah*, Nova York 1928, 1969², pp. 325). En d'altres versions hebrees, hom parla d'orina i no d'esperma.

[14]

Aleshores l'agafaren i digueren a la reina Helena: «Si és fill de Déu, que ens digui qui li ha pegat i que faci desaparèixer i es guareixi [els cops]». I el cobriren amb un vestit i li pegaven amb bastons de fusta de magraner³⁰. Com que no sabia res i veia que havia perdut el secret del Nom Explícit, i es trobava presoner enmig d'ells, començà a dir als seus companys davant la reina: «¿No va ser d'aquests i de mi que David profetitzà en dir: "Qui s'alçarà a favor meu contra els malvats? Qui sortirà a la meua defensa contra els malfactors?" (Ps 94:16). I també els diu: "Aigües altives" (Ps 124:5). I d'ells també és dit: "S'han fet una cara més dura que un roc" (Jr 5:3)». La reina, en sentir això, digué als ancians d'Israel que el deixava a llurs mans perquè en fessin el que volguessin³¹.

In illa hora ceperunt illum Israel, et operuerunt illum pannis, et percutiebant illum virgis maligranatorum dicentes Helenae reginae: Si est Filius Dei, dicat quis percussit eum. Et nescivit dicere. Dixit itaque regina sapientibus: Ecce in manibus vestris est; facite ei quicquid placuerit in oculis vestris.

[15]

Encontinent és retiraren i el conduïren a la Parada³², que és a Tiberíades. I el lligaren al faristol de davant de l'arca³³. Tota la colla d'impis i folls que creien en ell s'hi aplegaren i assajaren de deslliurar-lo; però no van poder, i hi hagué entre ells gran guerra, car [Jesús] no tenia prou força per escapar-se. Els demanà que li donessin una mica d'aigua. Però li donaren vinagre³⁴, i havent-se'l begut cridà amb veu ben forta: «De mi profetitzà David: "Contra la set, m'han fet beure vinagre" (Ps 69:22)». Aleshores li van posar una corona d'espines³⁵. Els violents esclafiren el plor, i esclatà guerra entre la gent, germà contra germà, pare contra fill³⁶. Els savis i els ancians vengueren els violents, els dominaren. Llavors l'impíu exclamà: «De mi profetitzà Isaïes en dir: "He parat l'esquena als qui em pegaven, i la galta als qui m'arrencaven la barba" (Is 57:3). D'ells digué el meu pare David: "Guaiteu els inics, sempre tranquils i amuntgant poder i riquesa" (Ps 73:12). I també: "Que Déu els destrueixi i que no els torni a alçar" (Ps 28:5). D'ells digué el

³⁰ Cf. Mt 26:67-68.

³¹ Cf. Mt 27:26.

³² La Parada (*Hanut*) fou, en realitat, un indret del recinte del Temple de Jerusalem on residí temporalment el Sanedrí en ser expulsat de la Cambra dels Carreus (*Lishkat Gazit*) quaranta anys abans de la destrucció del Temple l'any 70 (cf. TB *Avodà Zarà* 8b, *Sanhedrin* 41a, *Shabat* 15a). A mitjan segle II, el Sanedrí s'instal·là a Tiberíades.

³³ L'ús del faristol (*amud*) i el mot emprat per denominar l'arca (*aron*) traeixen l'origen asquenasa de aquest fragment. Vegeu Joseph GUTTMANN, *The Jewish Sanctuary*, Leiden 1983, pp. 11 i 15.

³⁴ Cf. Mt 27:48.

³⁵ Cf. Mt 27:29.

³⁶ Cf. Mt 10:35, Lc 12:51-53.

profeta: "I nosaltres que el prenem per un empestat, per un que Déu assota i humilia" (Is 53:4)». Quan els violents sentiren tot això començaren a llançar-los pedres, i hi hagué entre ells molt de rebombori i tribulació. Els ancians es van esverar d'allò més i els violents aconseguiren que fugís.

[16]

Amb els seus tres-cents deu deixebles se n'anà a la ciutat d'Antioquia³⁷, i hi restà fins a la vigília de Pasqua, que aquell any s'esqueia en dissabte³⁸. Féu cap, doncs, a Jerusalem amb els deixebles la vigília de dissabte, vigília de Pasqua, i cavalcant un ruc³⁹ anava dient: «A mi es refereix allò que hi ha escrit: "Humil i muntat sobre un ase" (Za 9:9)».

[17]

Tothom hi anava i es prostrava davant seu al Temple amb els tres-cents deu impius que l'acompanyaven. Un d'aquests, que es deia Gassia⁴⁰, anà a dir als savis: «Mireu, hi ha aquell impiu». Li demanaren a quin lloc era. I respongué: «És al Temple amb els homes que han vingut d'Antioquia a pregar-hi». Li digueren: «Ensenya'ns qui és». Els féu: «Tots tres-cents deu hem jurat pels Deu Manaments de no dir: És aquest». Tots anaven vestits de la mateixa manera. Gassia digué als savis: «Al matí, quan vindreu al Temple, veniu a saludar-nos; jo m'acostaré a aquest home, i quan veureu que li faig una genuflexió, és que és ell l'impiu». I així ho van fer. Es reuniren tots els ancians d'Israel i anaren a saludar Jesús; entraren els savis al Temple enmig de la gentada que havia vingut amb ell d'Antioquia, i l'impiu era entre ells. Entrà Gassia i s'atansà a l'impiu i li féu una genuflexió, només a ell. Tot seguit compregueren els savis que aquell era l'impiu que esgarriava la gent. L'agafaren i li preguntaren: «Ets tu el Messies, com has dit que eres? On són els senyals que deies que feies?». L'impiu s'esverà de seguida, i també els tres-cents deu impius que l'acompanyaven, i no podien parlar.

[18]

Quan s'adonà que anava a ser mort, començà a dir: «De mi digué David: "És per Vós que a totes hores em maten" (Ps 44:23). I de vosaltres ha estat

³⁷ A Antioquia, ciutat de Síria, fou «on per primera vegada els deixebles foren anomenats cristians» (cf. Ac 11:26). La procedència pagana d'aquells cristians provocà l'enfrontament dels apòstols Pere i Pau. Segons la tradició, Pere fou l'iniciador de l'episcopat d'aquella ciutat. Parlant d'Antioquia, cal recordar l'important moviment judaïtzant que hi tingué lloc entre els cristians a la fi del segle IV, moviment que fou objecte de violents sermons per part de Joan Crisòstom. Vegeu Marcel SIMON, *Recherches d'Histoire Judéo-Chrétienne*, Paris-La Haia 1962, pp. 140-153: «La polémique antijuive de saint Jean Chrysostome et le mouvement judaïsant d'Antioche».

³⁸ Cf. Jo 19:31, Mt 26:2 i Lc 23:54.

³⁹ Cf. Mt 21:2-7.

⁴⁰ No sé com el nom del traïdor Judes (cf. Mt 26:47ss) es pot haver transformat en Gassia [GSY].

dit: "Teniu les mans plenes de sang" (Is 1:15). De mi, en canvi, ha estat dit: "Han matat els vostres profetes a tall d'espasa" (1R 19:10)». Els violents esclafiren el plor, ja que els havia ben seduïts, però no el van poder alliberar en aquells moments. Era divendres, vigília de Pasqua i vigília de dissabte.

[19]

Quan van fer intent de penjar-lo a l'arbre, els arbres no volien penjar-lo, es trencaven, car havia pronunciat el Nom Explícit —quan el posseïa— sobre tot arbre del món perquè tots el rebutgessin mentre no fos occit, car sabia que no el deixarien estar. Quan els folls veieren que els arbres no s'aguantaven drets i el rebutjaven, es pensaven que es trencaven a causa dels seus grans mèrits de justícia, fins que al capdavant dugueren un tronxo de col⁴¹ i l'hi penjaren; i aquest sí que aguantà ferm, puix que no havia pronunciat el Nom damunt les cols.

Ceperunt ergo illum et duxerunt ad suspendendum. Omne vero lignum vel arbor in quo suspendebatur statim frangebatur: ipse quippe per *Schemhamphoras* adjuraverat omnia ligna ne susciperent eum. Abierunt itaque et adduxerunt stipitem unius caulis qui non est de lignis, sed de herbis, et suspenderunt eum super eum. Nec est hoc mirum quia singulis annis crescit tantum unus caulis in domo Sanctuarii, ut descendant de eo centum librae seminis.

[20]

Aquest és llur pacte del Temple fins al dia d'avui⁴². Havent penjat l'impíu, i cap allà a l'hora de la *Minhà*, el baixaren de l'arbre⁴³, puix que així ho diu la Torà: «El cadàver [del penjat] no ha de restar penjat de l'arbre» (Dt 21:23). I l'enterraren de seguida⁴⁴.

⁴¹ La versió aramea més antiga diu que Jesús fou penjat d'un xiprer (*berosha*), que és el mateix que indica el Targum *Sheni* (aplec d'homilies en arameu sobre el llibre d'Ester, probablement del segle VIII), en què hom afirma que Jesús i Aman foren penjats del mateix arbre (malgrat l'esment d'una força a Est 7:10), i aquest arbre és també un xiprer. Tanmateix, en una altra antiga versió aramea, en lloc de xiprer (*berosha*) apareix el mot «col» (*keruva*), segurament per error del copista, ja que aquesta absurditat no suscità en l'autor de la versió la necessitat de cap comentari o glossa. En canvi, a les versions hebrees posteriors (inclosa la que reflecteix el text llatí del *Pugio Fidei*), l'ús conscient del mot «col» obligà els autors, com podem veure, a afegir-hi un comentari explicatiu d'aquella extravagància. Vegeu L. GINZBERG, op. cit., p. 325, que és qui aclarí la qüestió.

⁴² Frase, per a mi, incompreensible.

⁴³ L'hora de la *Minhà* o pregària de la tarda va des de mitja hora després de les dotze del migdia fins uns minuts abans de la posta. Recordeu que l'apòstol Pere, tot i que a Ac 2:23 diu que fou clavat a la creu, repeteix diverses vegades que Jesús fou penjat al patíbul (Ac 5:30, 10:39). D'altra banda, el verset de Dt 21:23 és implícit a Jo 19:31.

⁴⁴ D'altres versions expliquen aquí més llargament allò que en el nostre text és dit resumidament al paràgraf 22: que un hortolà, anomenat Judà, havent sentit que els seguidors de Jesús havien fet conxorxa per amagar el cos de Jesús i dir després que havia ressuscitat, agafà el cos i l'enterrà al seu hort, tot fent passar un rec d'aigua damunt la tomba.

[21]

En arribar el diumenge, els violents que ell havia esgarriat durant la seva vida seien damunt la tomba i ploraven. Passaren uns joves israelites i els digueren en llengua aramea: «Per què seuen els gossos⁴⁵ vinculats damunt la tomba? És que estan en dubte encara?». Digueren els folls: «Mirem-lo a la tomba». Recercaren la tomba, però no l'hi trobaren. Aleshores tots els impius dels violents anaren a veure la reina Helena i li digueren: «Senyora, aquell que els jueus van matar és el Messies; mira quants de prodigis va fer en vida, i ara, després de mort i enterrat, no és a la tomba, puix que se n'ha pujat al cel, com ell mateix havia profetitzat en dir: "Car [Déu] em prendrà"»⁴⁶.

[22]

La reina féu venir els savis i els digué: «Què n'heu fet d'aquell home?». I respongueren que ja l'havien soterrat. Va fer anar uns delegats amb ells a veure la tomba. Recercaren la tomba, però no l'hi trobaren. La reina els féu: «En aquesta tomba el vau enterrar? On és, doncs?». Els savis es van astorar i no sabien pas què replicar respecte a això, car un home l'havia tret de la tomba, se l'havia endut al seu hort, havia fet una excavació i l'hi havia enterrat⁴⁷.

[23]

Helena digué als savis: «Si no em porteu aquell Jesús que vau matar, cap de vosaltres no serà estalviat de morir». Ells li digueren: «Dóna'ns temps de fer una recerca». Els en donà, i tot Israel es va posar a fer dejuni. Tothom plorava, es planyia i clamava mercè per tota la terra d'Israel. Els violents tingueren així un pretext per a dir-los: «Vau matar el Messies de Déu»⁴⁸. I Israel estava tot angoixós. El termini atorgat per la reina complí sense que l'haguessin trobat. Els savis es desbandaren, l'un cap a un lloc l'altre cap a un altre.

[24]

A causa del pànic i el temor, un ancià que es deia rabí Tanhuma, i que anava pels camps plorant, veié l'hortolà que menjava i bevia. I rabí Tanhuma li féu: «Tan malvat ets que menges i beus mentre Israel plora i dejuna?». Respongué: «Per què plora i dejuna?». Digué rabí Tanhuma: «A causa d'aquell bastard que esgarriava la gent, i que Israel va executar i enterrar en una tom-

⁴⁵ Cf. Mt 15:26 i Fl 3:2, on aquest apel·latiu designa els gentils i els jueus respectivament.

⁴⁶ Cf. nota 27.

⁴⁷ És el que suposà, per un moment, Maria Magdalena abans de reconèixer Jesús ressuscitat. Vegeu Jo 19:41 i 20:11-16, on l'evangelista parla d'un sepulcre en un hort, en el qual van dipositar el cos de Jesús.

⁴⁸ És l'acusació tradicional dels cristians contra els jueus des del bell començament. Cf. Ac 2:23, 2:36, 3:15, 4:10.

ba prop de la font de Siloè; però ara passa que no és a la tomba, i els impius que ell va esgarriar diuen que se n'ha pujat al cel. La reina ha cridat els savis i els ha dit que si no el troben, cap d'ells no serà estalviat de morir. Per això Israel està tot angoixós d'uns quants dies ençà». L'hortolà digué a rabí Tanhuma: «I si troben aquell impiu, Israel viurà en pau i tranquil·litat?». Rabí Tanhuma respongué que sí. I l'hortolà llavors prosseguí: «Vaig ser jo qui el va robar de la tomba, perquè els violents no l'agafessin». Rabí Tanhuma tingué una gran alegria. Agafà l'hortolà i ensems tornaren a Jerusalem. I digué als israelites: «Us anuncio una bona nova: aquest hortolà el robà de la tomba». Encontinent s'aplegà tot Israel al seu costat i el seguiren cap a l'hort⁴⁹. Desviaren l'aigua que passava per damunt de la tomba, excavaren la terra i l'en tragueren. Li lligaren els peus amb una corda i l'arrossegaren pels carrers de Jerusalem fins que arribaren a la presència de la reina Helena i li digueren: «Vet aquí l'impíu que havia pujat al cel». I la reina féu burla d'ell bo i lloant els savis.

[25]

Es retiraren de davant de la reina amb gran goig, mentre que els deixebles d'ell s'enfugiren i s'escamparen per diversos reialmes: els uns a les muntanyes d'Ararat, els altres a Armènia, els altres a Roma, i la resta fugí a d'altres llocs; i esgarriaven les nacions. Però a tots els llocs on fugiren els condemnaven i els mataven.

[26]

Molts dels violents del nostre poble s'esgarriaren per culpa d'ell i hi hagué gran discòrdia entre ells i els israelites: batusses, desoris i destrosses, i arreu on s'encontraven, qui podia matava l'altre. Els violents deien als israelites que mereixien la mort perquè havien matat el Messies de Déu⁵⁰; i els israelites deien als violents que eren ells els qui mereixien la mort perquè havien cregut en falsos profetes⁵¹. I tot i això, no sortien de la comunitat d'Israel, mal que hi hagués entre ells batalles sens fi.

[27]

En veure els israelites aquesta situació, es reuní tothom i digueren: «Vet aquí que fa trenta anys que l'impíu fou mort i no hem estat mai tranquils amb aquests esgarriats que van errar anant darrera seu a causa de les nostres maldats. Déu, beneït sia Ell, ha complert el que ens havia dit, com està escrit: "M'han engelosat amb un déu que no és cap déu", i també: "I jo els engelosaré amb un poble que no és cap poble" (Dt 32:21), [és a dir:] els esgarriats; "els disgustaré amb una nació estúpida" (ibíd.), [és a dir:] els ismaelites».

⁴⁹ En d'altres versions, l'hortolà demana trenta monedes de plata per lliurar-los el cos de Jesús, com en la història de Judes (Mt 26:15).

⁵⁰ Cf. nota 48.

⁵¹ Cf. Dt 13:7-12.

[28]

Llavors els savis digueren: «Fins quan aquests violents continuaran profanant els dissabtes i fent que ens matem els uns als altres?». I prengueren un determini: «Busquem entre els savis algú capaç de foragitar d'Israel els esgarriats, puix que ja els ho vam advertir fa trenta anys i no s'han penedit, car se'ls va ficar al cap que Jesús era el Messies; així se'n perdrà la mena i restarem tranquils». Tots els savis s'acordaren en un home que es deia Elies i era un gran savi. Li digueren: «Donarem ordre perquè tots nosaltres preguem per tu i perquè tot el que tu aprovis tingui força com si vingues d'Israel; vés, doncs, i fes una bona acció per Israel: treu els violents d'enmig nostre, i que se'n perdi la mena»⁵².

[29]

Elies abandonà el Sanedrí, que era a Tiberíades, i se n'anà a Antioquia. I trameté un avís a tota la terra d'Israel, a tothom qui creia en Jesús o s'hi havia ajuntat, dient: «Jo sóc l'enviat de Jesús. Ell m'envia a vosaltres i per mitjà meu us dona lleis i regles perquè les compliu». Li digueren: «Prova que ets l'enviat de Jesús». I ell: «Quina prova voleu de mi? Prodigis i senyals com els que ell us va fer, també jo us en puc fer». Llavors li van presentar un coix; però ell li digué el Nom Explícit i el coix es posà dret. Li presentaren un llebrós; li digué el Nom, i el llebrós guarí. De seguida es prostraren als seus peus tot dient: «En veritat, ets l'enviat de Jesús, ja que ell ens mostrà aquests mateixos prodigis i senyals». Els féu: «Jesús us envia la seva salutació i us diu que és al cel i que el seu Pare l'ha assegut a la seva dreta, fins que hagi pres venjança d'aquests jueus i els hagi posats sota els seus peus, que així ho digué David: "Fins que posaré els teus enemics d'escambell per als teus peus" (Ps 110:1)». Aleshores tots s'agenollaren i van fer encara més follies.

[30]

Elies els digué: «Mireu, Jesús us diu: Qui vulgui estar amb mi en el futur, que surti de la comunitat d'Israel, que no es relacioni amb ells; jo els tenia ja en avorrició i els odiava, ara rebutjo la religió de llurs pares, car Isaïes escriví: "Odio les vostres llunes noves i les vostres festes" (Is 1:14). Per això Jesús us diu: Qui vulgui estar amb mi, hi estarà si odia el dissabte i fa festa el diumenge, car Déu, beneït sia Ell, il·luminà el món el dia primer; si en lloc de la Pasqua (*Pésah*) d'Israel feu que la festa de la Resurrecció⁵³, en què

⁵² En d'altres versions, aquest Elies, que és Pau, com diuen al paràgraf 31, aprèn el Nom Explícit com havia fet Jesús, per tal de poder fer els mateixos miracles.

⁵³ El nom de les festes cristianes és en arameu. L'estudi d'aquests noms potser podria esbrinar una mica els orígens del nostre text. Les coincidències amb les festes jueves vénen una mica balderes; en el cas de la Deposició al Taüt (?), els tres elements de la comparació: festa jueva, festa cristiana i glossa, no sembla que coincideixin. Quant a la coincidència de *Hanukà* i Nadal, vegeu el que en diu M. SIMON, op. cit., p. 153, n. 1.

es va alçar de la tomba, sigui la festa de Pasqua (*Pésah*); en lloc de la Pentecosta (*Atséret*), l'Ascensió, en què se'n pujà al cel; en lloc de Cap d'Any (*Rosh ha-Shanà*), la Deposició al Taüt, que és el dia en què trobaren l'arbre on el penjaren; en lloc de la Gran Pentecosta (*Atséret Rabbà*), la Circumcisió; en lloc de la Dedicació del Temple (*Hanukà*), el Nadal, que és el dia del naixement. Tanmateix, ni la circumcisió ni la incircumcisió no són res; qui es vulgui circumcidar, que se circumcidi; i qui no es vulgui circumcidar, que no se circumcidi⁵⁴. I també, que de tot animal que Déu, beneït sia Ell, ha creat, des del mosquit més petit fins a l'elefant, que és tan gran, vesseu-ne la sang a terra i mengeu-ne⁵⁵, que així fa el llibre del Gènesi: "Com la verdura, tot us ho dono" (Gn 9:3). Si algun jueu us exigeix [d'anar amb ell] una milla, aneu-hi dues milles⁵⁶; i si un jueu us pega a la cara a la banda esquerra, pareu-li la banda dreta; i si un jueu us injuria, no el repliqueu⁵⁷, que no acceptà Jesús la mort sinó per mostrar-vos el camí de la humilitat. També va dir: "Si voleu estar amb mi en el futur, prengueu dels jueus tot el mal que us facin. Ell podia salvar-se dels jueus ell mateix, però ja tenen el dia del judici; i no saltres, per les nostres malvestats, hem de suportar-los, bé que tenim confiança i esperança, car està escrit: 'Cerqueu el Senyor tots els humils de la terra, que compliu el que ha ordenat' (So 2:3)".

[31]

Aviat féu la bona acció de desajuntar-los d'Israel. I Israel ha tingut aquesta tranquil·litat fins avui. Aquest Elies que hem esmentat més amunt féu obres dolentes (que Déu, beneït sia Ell, les hi perdoni) i és el que els cristians anomenen Pau. Després d'haver-los donat Pau aquests manaments, els esgarriats se separaren d'ells i cessà la discòrdia.

[32]

Al cap d'un quant temps, el governament de Pèrsia arribà a la fi. I sortí d'entremig dels cristians un gentil⁵⁸ que dissentia d'ells, en discrepava, com ells mateixos havien dissentit dels savis; el qual gentil els digué: «Pau es va equivocar a la seva carta, perquè va dir que no calia que us circumcidéssiu⁵⁹, i tanmateix Jesús estava circumcidat. Jesús també digué: No he vingut a treure de la Llei dels jueus ni una lletra sinó a completar tot el que hi ha⁶⁰. Pau us va traïr dient-vos que no us circumcidéssiu». I Nestori els digué: «Circum-

⁵⁴ Cf. Rm 2:25aa.

⁵⁵ Cf. Ac 10:13.

⁵⁶ Cf. Mt 5:41.

⁵⁷ Cf. Mt 5:39.

⁵⁸ Es tracta de Nestori, com diu el text més avall. S. Pines creu, fonamentant-ho sobre certes fonts aràbigues retrobades recentment, que l'Església nestoriana incloïa judeocristians. El mateix Nestori fou denunciat com a jueu per diferents autors catòlics. Vegeu S. PINES, «Ha-yehudim ha-notserim bi-meot ha-rishonot shel ha-natserut al pi maqor hadash», *Actes de l'Acadèmia de Ciències d'Israel*, vol. II (1968-69), pp. 200-201.

⁵⁹ Cf. Ga 2:1-20, Ac 15:1-5.

⁶⁰ Citació no literal de Mt 5:17-18.

cideu-vos, que Jesús estava circumcidat». I també els digué Nestori: «Sou uns heretges, perquè dieu que Jesús viu, tot i que era fill de dona⁶¹, i bé que l'Esperit Sant habités en ell com en els profetes». I fou Nestori qui començà a dir als joves, per persuadir llurs dones: «Us imposo una restricció: que ningú de vosaltres no es casi amb dues dones». I aquestes l'estimaven molt; però hi hagué gran discòrdia entre els cristians, i per això ningú no prega per aquests nestorians. La facció de Nestori no té res a veure amb l'abominació d'aquests que són anomenats jueus nous; fins que se n'anà a Babel, que té per nom (?). I tots s'allunyaren d'ell, només restaren les dones. I fou Nestori l'home fort. Les dones li digueren: «Què desitges de nosaltres?». Els respongué: «No vull de vosaltres sinó que prengueu de mi pa i vi en sacrifici a (?)». Les dones portaren unes grans claus, que aquest era llur costum. I quan donà a una el sacrifici de pa i vi, aquesta el féu caure a terra i ell s'agenollà per arreplegar el sacrifici que la dona havia fet caure, i totes van començar a donar-li cops amb les claus, fins que caigué mort.

[33]

Tot el govern de la terra d'Israel era a les mans d'ells i no permetien que cap israelita entrés al Temple. Hi havia a Babilònia un gran savi i cap del Sacerdoti, que es deia Simó Kefa⁶². Sabeu per què es deia Simó Kefa? Perquè s'estava sobre la pedra damunt la qual Ezequiel va profetitzar, vora el riu Kevvar⁶³; la pedra responia amb una veu del cel, que s'adreçava a Simó Kefa. Quan els cristians sentiren, al Temple, que feia servir una veu divina i que era un savi de profundes coneixences tingueren enveja dels israelites, perquè aquests tenien una persona així. Déu, beneït sia Ell, féu venir a Simó el desig de pujar a Jerusalem. Pujà, doncs, a Jerusalem i hi pregava el dia de la festa de les Cabanelles. Els oficials i el gran ancià dels cristians anaren plegats a trobar Simó Kefa a la muntanya de les Oliveres el dia del Gran Hosanna⁶⁴. Quan s'adonaren de com era de savi decidiren que un home com aquell no havia d'estar amb els jueus. L'agafaren per la mà i li digueren: «No et deixarem tornar a Babilònia» a viure amb els jueus; fes-te cristià i et farem cap de tots els cristians». Els respongué: «No deixaré la religió d'Israel». Ells li digueren: «Si no acceptes la religió dels cristians et matarem a tu i tots els jueus que entraran al Temple». En veure això els israelites, es reuní tothom i li digueren, bo i pregant-lo: «No tens cap culpa de tot això ni has comès cap iniquitat. Vés amb ells i així salvaràs Israel; actua segons la teva gran saviesa». Adonant-se de fins a quin punt era greu el que havien decidit sobre Israel, esdevingué cristià i els digué: «Vinc a la vostra religió, però sota condició que no atacareu ni matareu cap dels jueus que vénen al Temple, i que no els destorbareu d'anar a la muntanya de les Oliveres». L'ancià i els altres cristians atorgaren aquestes condicions i no impedirien a cap jueu d'anar al

⁶¹ Per tant, mortal.

⁶² Cf. Mt 16:18.

⁶³ Riu de Babilònia esmentat a Ez 1:1-3.

⁶⁴ *Hosha'na Rabbà*, setè dia de festa de les Cabanelles (*Sukot*).

Temple. I també estipulà que construïssin una torre alta on ell viuria, i que mai de la vida no menjaria carn ni cap altra cosa sinó pa i aigua. «Us baixaré una cistella amb una corda i m'hi ficareu pa i aigua». I ho féu així per no pecar enmig d'ells ni adorar la imatge. Després compongué un llibre de pregàries que contenia *querovot*⁶⁵ per a tot l'any, i també *yotserot*⁶⁶ i *mussafim*⁶⁷ amb el seu nom, com féu rabí Elazar ha-Qalir⁶⁸. Manà que s'apleguessin tots els ancians i savis d'Israel i els digué: «Us prego que prengueu aquest llibre de pregàries i el trameteu als caps de les escoles de Babilònia; si és del seu grat, que l'ensenyin als cantors⁶⁹ i que el facin servir per pregar, perquè el meu nom sigui recordat entre ells». El trameteren al rabí Natan Tsutsita⁷⁰, que era l'exiliarca, i ell mateix el mostrà als caps de les escoles i al Sanedrí de Babilònia, els quals, trobant que estava bé, el dugueren als cantors perquè l'acceptessin i l'estudiessin, i perquè tothom qui volgués pogués pregar amb ell. I amb ell han pregat cada dissabte fins al dia d'avui. Simó Kefa és l'anomenat sant Pere.

⁶⁵ *Querovot* són les insercions poètiques que hom troba a les primeres tres benediccions de l'*Amidà* (part fonamental del ritu jueu durant la qual hom prega dempeus) dels dissabtes i les festes.

⁶⁶ *Yotserot* són els himnes litúrgics per a l'ofici del matí dels dissabtes i les festes.

⁶⁷ *Mussafim* són les pregàries addicionals de l'ofici dels dissabtes i les festes.

⁶⁸ Elazar ben Jacob ha-Qalir (Palestina, segle VII), fou un gran poeta i innovador de la llengua hebrea que escriví moltes *querovot* i centenars de poesies litúrgiques que figuren als rituals asquenassita, romanès i romà, però no als rituals sefardites (la qual cosa suggereix un cop més l'origen no sefardita de la versió present).

⁶⁹ Cantors o directors de la pregària pública.

⁷⁰ Natan de-Tsutsita, anomenat també Uqban ben Nehemies, fou efectivament exiliarca a Babilònia vers 300 dC (cf. TB *Shabat* 56b, on expliquen que fou un gran penitent).

EDUARD FELIU, *Un antievangeli jueu de l'edat mitjana: el Séfer Toledot Yeshu*

Des del començament del Cristianisme (com testimonien alguns Sants Pares i fins i tot els mateixos Evangelis, cf. Mt 28:15), els jueus tingueren llur pròpia versió de la vida i les obres de Jesús de Natzaret. Una versió paròdica i popular, blasfema pels cristians, transmesa oralment, però amb referències escrites molt antigues, de com els jueus s'explicaven alguns dels fets de la vida de Jesús que fonamenten la fe cristiana: el naixement, les pretensions messiàniques, la mort i la resurrecció, etc. Aquesta tradició, que s'anà engrossint al llarg de les generacions, donà lloc, a la baixa edat mitjana, a la formació d'un antievangeli, el *Séfer Toledot Yeshu*, «Llibre de la genealogia de Jesús», que correu, amagadament, per totes les comunitats jueves d'orient i d'occident en diferents versions, al costat d'obres molt més rigoroses de crítica històrico-filològica dels Evangelis i de la literatura generada per les polèmiques religioses. Aquesta comunicació presenta la traducció i anotació del *Séfer Toledot Yeshu*, amb una breu història dels seus orígens i del seu context català medieval.

EDWARD FELIU, *A Jewish anti-Gospel in the Middle Ages: The Seifer Toledot Yeshu.*

From the beginning of Christianity (as some of the Holy Fathers testify and even the Gospels themselves, see Mt. 28:15), the Jews had their own version of the life and work of Jesus of Nazareth. A parodic and popular version, blasphemous for the Christians, transmitted orally, but with very old written references, how the Jews explained some of the deeds of the life of Jesus that form the basis of Christianity: his birth, his messianic claim, his death and Resurrection etc. This tradition which grew with the passing of generations, gave place, in the late Middle Ages, to the formation of an anti-Gospel, the *Seifer Toledot Yeshu* «Book of the geneology of Jesus» that spread secretly throughout the eastern and western Jewish communities in different versions, besides works which were far more rigorous historical-philological criticisms of the Gospel and literature generated by religious polemics. This paper presents the translation and notations of the *Seifer Toledot Yeshu*, with a brief history of its origins and its medieval Catalan context.